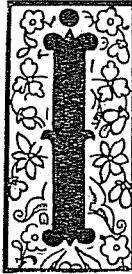

Sosyoloji

İBADET VE FAYDA

Ali Murat DARYAL
İstanbul Yüksek İslâm
Enstitüsü Öğretim Üyesi

İSLAMİYETTE bütün yeryüzünde istenilen yerde namaz kılma, ibadet etme imkânı daima mevcuttur. Bu hal, görünüşde şekli ile cami olmamakla beraber bütün yeryüzünün mescit, cami hükmünde olduğunu açık-seçik bir delildir.

Böylece, bütün yeryüzünün mescit, cami hükmünde olduğu esası, İslamiyetin cami ve mescitlerle ilgili emir ve yasaklarının bulunduğu gerçeği ile beraber ele alındığı takdirde bizleri, bütün yeryüzünde yerlerine göre İslamiyetin emir ve yasaklarının mevcut olmaları sonucuna götürür.

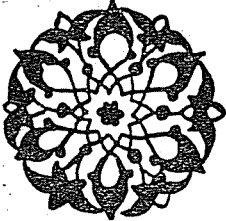
Bu gerçeklerle, bütün yeryüzü ve bilhassa yurdumuz şekli ile olmasa da manası ile bir ibadethane, bir mabet hükmündedir. Ve bunun için de bütün yeryüzü ve bilhassa yurdumuzda toplumumuzun menfaatlerine yönelmiş her müsbet iş bir ibadet mahiyetinde olup kutsal bir faaliyettir.

Bu niçin böyledir? Niçin her müsbet iş bir ibadettir?

Bunu izah edebilmemiz, ancak «İBADET»in tarif ve izahını yapıp gayesini belirtmekle mümkündür. Bunun için önce «İBADET NEDİR?» sorusunu cevaplandırmamız gerekir.

İbadetlere bakacak olursak, şeklen birbirlerine hiç benzememekte dirler. Namaz, Oruç, Kurban, Zekât, Hac,..... vs. gibi. Bunun için ibadetleri belirli şekiller olarak anlayıp izah etmek mümkün değildir.

Öyle ise ibadetlerin şekilden ötede BİR ve ORTAK olan özelliği nedir? Allah Taala'nın kılacağımız namazlara, tutacağımız oruçlara,, vereceğimiz zekâtlara muhtaç olmadığı halde bu çeşit

ve benzeri ibadetleri büyük bir ciddiyetle ve ihmaline müsaade etmeksizin emretmesindeki hikmetler nelerdir? Allah Taala muhtaç olmadığına göre bu ibadetler hangi gaye ve amaca yönelmişlerdir?

Bu hususları göz önünde tutarak «İBADET» i tarif etmeye çalışalım.

İbadeti, «İnsanları kendi kendilerinin olmaktan çıkarıp toplum içinde, toplum denilen bütünden ayırmaksızın ayrı, ayrı teker teker fertler halinde devamlı olarak eğitip yetiştiren ve böylece onları toplum menfaatlerine yönelten toplum hizmetine hazırlayan fakat şekil ve görünüş itibarıyla bir birine benzemeyen hareket ve faaliyetler bütünüdür» diye tarif etmek mümkündür.

Zekâta parayı verenin de, almanın da bizlerden olduğu ve kılınan namazlara, tutulan oruçlara da hem Allah Taala'nın ve hem de kendimizden başka diğer canlıların muhtaç olmadıkları düşünülünce, bütün bu ibadetlerin temelini, onların bir ve ortak özelliğinin «FAYDA» olduğu kesinlikle ortaya çıkar. Yalnız bu faydayı «FERDİN VE TOPLUMUN FAYDASI» şeklinde anlamak gerekir. Zira ferdin faydası toplum için toplumun faydası da ayrı ayrı fertler için olmaktadır. Çünkü bunlar birbirleriyle yakından alakalıdır. Birbirlerinden ayrılmazlar. Nitekim ibadetlerden Namaz, Oruç, ferdin faydası ile zekât ve Hac da toplumun faydası ile alakalıdır. Çünkü fertlerin sağlamlığı nisbetinde toplum kuvvet bulacak ve toplumun kuvveti oranında da fertler güç kazanacaktır. Başka bir ifade ile fertlerin ayrı ayrı güçleri toplum bünyesinde birleştikten sonra kat kat daha artarak tekrar fertlere dönecek ve onları daha güçlendirecektir. Yani bu fertlerinin sayesinde gittikçe kalkınan toplum bu fertlerinin seviyesini onlar isteseler de istemeseler de yükseltecektir.

Yalnız yukardaki taksimatta «FERDİN FAYDASI» nı da:

1 — Ferdin rahat bir hayat geçirmesini sağlayacak olan «MADDİ FAYDA»,

2 — Ferdin mesaf içi ve mesaf

dışı hususî ve içtimai hayatında münasebetlerini tanzim edecek ve onları müsbet yönde geliştirecek, sağlam ruh ve şahsiyet yapısı kazandıracak, dolayısıyla her türlü maddî imkânları varken bir takım buhranlara ve bunalmalara düşerek onların bir hayat boyu bedbaht olmalarına engel olacak «MANEVİ FAYDA» şeklinde anlamak icab eder.

Bu taksimattan anlaşılacağı üzere gerek fert, gerek toplum için sadece maddî fayda veya sadece manevî fayda tek başlarına yetmemektedir. Bunun için gaye bu iki faydayı hem ferdin, hem de cemiyetin bünyesinde birleştirmektedir.

Nitekim kişi ve toplumun «MADDİ FAYDASI» na yönelmiş çalışmaların, yani «İŞ HAYATI»nın çalışanların ruhunda iş-disiplini ve benzeri alışkanlıkların kuvvetlenmesine yol açmakla beraber «FERT EĞİTİMİ» ni kendisine gaye edinmediği için fertlerin devamlı eğitimini daima ikinci planda tutmaya mecbur olacağı muhakkaktır.

Bu münasebetle, çeşitli işlerde çalışan kimselerin «RUH EĞİTİMİ» ni iş hayatının dışında başka yollarda başka şekillerde aramak mecburiyeti hasıl olmuş olur. Bunu da ferdin eğitimini üzerine almış olan «İBADETLER» yapacaklardır. Nitekim günde beş defa kılınan namazlar beş-on dakika da olsa fertlerin iş hayatından koparak ayrı ayrı kendilerini bulmalarına, kendileri ile baş başa kalarak işlerinde yaptıkları fakat amirlerinin gözünden kaçan gevşeklik, ihmal, tenbellik ve diğer hatalarının bütün gizli işlere vakıf olan Allah Taala huzurunda hesabının verilmesidir. Başka bir ifade ile, iş hayatında malik olduğu zihin ve diğer bütün güç ve kabiliyeti ile kendisinin haricinde başka bir konuya (objeye) yönelen insanın ibadete başlaması ile kendi kendisine yönelmesi, kendi kendini tenkit etmesi, eleştirmesi yani kendi kendini bulması «KENDİNE KENDİSİNİ KONU (OBJE) YAPMASIDIR.»

Ve eğer bu aradaki işlerinde yaptığı hata ve ihmaller de yoksa o zaman daha iyi, daha güzel ve daha mükemmele erişmenin arzu

ve heyecanı ile Allah Taala'ya şükür edip gönül ferahlığı ile ibadetini tamamlayarak vazifesini yapmış insanların neşe ve sevinci ile tekrar işin başına dönecektir.

Bu böyle olunca, «İŞ-HAYATI» ile «İBADET-HAYATI» birbirini takviye eder, birbirini tamamlar şekilde bir bütün olarak karşımıza çıkar.

Namazların iş hayatında günün değişik saatlerine dağılımları bu sebeplerdir.

Sonuç olarak: Üretimi gaye edinen iş-hayatı fertlerin işle ilgili faaliyetlerini düzenlerken ibadette üretimde «TEMEL-UNSUR» olan ferdin «RUH-EĞİTİMİ» ni üzerine alarak onların iş hayatında başarılarını yani sağlam ilkeler çerçevesinde verimlerinin artmasını sağlayacaktır.

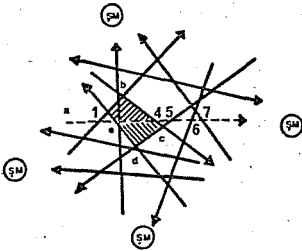
Bu meseleyi şu şekilde ele almak da mümkündür. Şöyle ki «MUTLAK - FAYDA» içinde «MADDİ-FAYDA» ile «MANEVİ-FAYDA» yı kesinlikle birbirinden ayıramak mümkün değildir. Ayrı edilemeyecek şekilde birbirleriyle sıkı münasebettedirler. Yani maddî fayda ile manevî fayda birbirlerini hazırlayacak şekilde birbirlerine muhtaçlardır. Bu da biri olmadan diğeri olamaz demektir.

Şöyle ki: Maddî fayda (iş ve çalışma, para ve var olabilmek için diğer maddî imkânlar) olmaksızın manevî faydayı temin edilemeyecek ve manevî fayda (ruh eğitimi, ruh terbiyesi) olmaksızın da maddî faydayı devam ettirebilmek imkânsızdır. Bu iki fayda, birbirlerinden ayrılmaları mümkün olmayacak şekilde sıkı münasebet halindedirler.

Başka bir ifade ile; yaptığımız çeşitli şekillerdeki ibadetlerin temelindeki «MANEVİ-FAYDA» ile yaptığımız bütün çalışmaların temelindeki «MADDİ-FAYDA»nın birbirlerinden ayrılmayacak şekilde, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak «MUTLAK-FAYDA» içinde birleşmiş olmaları, bu iki faaliyet sahasının (ibadet ve iş-hayatı) şekil ve itibarı ile birbirlerine benzememekle beraber aynı temel üzerine kurulmuş ve birbirlerini tamamlar mahiyette «TEMEL -

BİRLİĞİ ne sahip olduklarının bir ifadesidir.

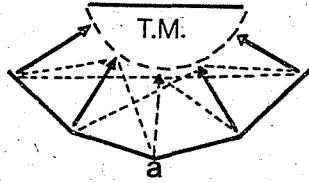
Söylenmek istenileni özetlemek icab ederse; toplum ve fert menfaatlerine yönelmiş her tür ve her çeşit faaliyetler aralarında en ufak bir fark olmaksızın aynı kutsiyete sahiptir. Yalnız burada şu hususa dikkat etmek gerekir. Ferdin faydası derken bu faydadan toplum menfaatlerine kaktıda bulunan faaliyetler kastedilmektedir. Yoksa meşru olmayan kazanç ve hareketler «**FERDİ-FAYDA**» gibi görünse de aslında bu hareketlerle ferdi fayda yoktur. Kanun ve nizamla aykırı olarak yapılan yasak işler bir suya atılan taşın o sudaki meydana getirdiği dalgalar gibi diğer kanunsuzluk ve nizamsızlıkları doğurarak toplum içinde bir takım anarşilerin doğmasına yol açacaktır. Bunun sonucu olarak bu kanunsuz ve nizamsız hareketleri başlatanlar da toplum içinde başlayan bu anarşi hareketlerinden diğerleri gibi aynı zarar ve ziyanı göreceklidir.

Şekil: 1

Şekil: 1'de gösterilmeye çalışıldığı üzere herkesin kendi şahsî menfaat ve çıkarlarına yöneldiği toplumlarda herkesin şahsî menfaat ve çıkarları aynı yön ve istikamette olmayıp, bilakis ayrı ayrı yön ve istikametlerde olması münasebeti ile ister istemez bu çeşit kimseler arasında bir takım menfaat çatışmaları husule gelecektir. Ve bundan kaçınmak hiç bir şekilde mümkün olmayacaktır. Ayrıca, bu çeşit toplumlarda topluma katılan her bir şahs ile (Şekil: 1-a) o toplumun diğer fertleri arasında evvelden olmayan yeni bir takım menfaat çatışmaları (Şekil: 1 a1, a2, a3, a4, a5, a6, a7) çıkacak ve bu çatışma noktalarının arasında kalan **SERBEST-SAHA**'da Şekil:

1 bede görüldüğü gibi gittikçe daralacaktır. Kişiler için bu serbest-saha sınırlarının git-gide daralması da cemiyet içindeki menfaat çatışmaları ile doğrudan doğruya alakalı olmayan şahıslar üzerinde bir nevi tahdit ve baskı, bir çeşit şaşkınlık ve ürkeklik ve nihayet bir bunalım doğuracaktır. Bu ruh hali de kavga, döğüş... vs. gibi yeni yeni suçların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Tabi bu kavga ve döğüşlerinde ailede çoluk-çocuk üzerinde, dostluk çevrelerinde dostlar arasında ikinci bir yan tesiri olacaktır. Ve bu böylece uzayıp gidecektir.

Şekil: 2

Halbuki, bütün fertlerin Toplum-Menfaatlerine yöneldiği cemiyetlerde ise durum tamamen yukardakinin aksine bir gelişme gösterecektir. Yani, cemiyete katılan her bir şahs ile ortaya daha evvel mevcut olmayan yeni yeni problemler çıkmayacak, bilakis o cemiyet o ferdin katılması ile çok daha güçlenecek, çok daha kuvvetlenecektir ve daha çabuk kalkınma imkânı bulacaktır. Zira, cemiyette «**Toplum-Menfaat**»i denilen «**ŞEY**» hayal mahsullü veya cemiyetten ayrı mücerred bir fikir olmayıp «**GERÇEK**» olması ve toplumun bütün fertlerini ayrı-ayrı çevreleyip kuşatması itibariyle cemiyetin bütün fertlerine şamil olacak ve cemiyetin bütün fertlerinin ayrı-ayrı saadetini kendine gaye edinmiş olacaktır.

NETİCE olarak: Herkesin kendi menfaatlerine yöneldiği cemiyetlerde nufus arttıkça kavga-döğüş artacak huzursuzluk çoğalacaktır. Buna mukabil, herkesin toplum menfaatine yöneldiği cemiyetlerde de nufus artı ki cemiyette refah ve saadetin rahat ve huzurun çoğalmasına yol açacaktır.

Özet olarak, ibadetlerin (Namaz, Oruç, Zekât, Sadaka, Kurban... vs. olarak) bütünü ile yegâne gaye ve hedefi fertleri ayrı

ayrı «**Toplum-Menfaat**» ne yönelmek ve böylece cemiyet içinde rahat ve huzuru, refah ve saadeti sağlamak suretiyle cemiyeti kalkındırmak ve güçlendirmektir.

İbadetlerin bu gaye ve hedefi İslâm'da bir çok Ayet-i Kerime, Hadis-i Şerif ve İslâm-Büyükleri'nin sözlerinde dille gelmiştir. Bu emir ve teşviklerin sayıları da insana hayret ve şaşkınlık verecek kadar çok ve kabarıktır.

Bu emir ve teşviklerden sadece iki Hadis-i Şerif, ibadetlerin hedeflerini tesbit ve tayinde yukarıdan beri söylenmek istenilenlere fazlasıyla açıklık kazandırmaya yetecektir.

«**İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olan, insanların en fenası da insanlara zararlı olandır.**»

«**Kavmin (toplumun) efendisi (ulusu, büyüğü) O'na yani topluma hizmet edendir.**»

Böylece İslâm, bir yandan emir ve teşvikleriyle daimî surette fertlere Toplum-Menfaat'i'ni gösterirken, diğer yandan da kendi müntesiblerinden istediği ibadetler vasıtasıyla onları amel, hareket ve davranışlar bütün ile Toplum-Menfaat'i hususunda eğitip yetiştirerek onları bu istikamete yönelmek istemektedir. Kısacası, bir taraftan SÖZ ile toplum-menfaat'i'ne işaret edilmekte diğer taraftan da fiiliyatla bu hedefin gerçekleşmesine çalışılmaktadır.

Netice olarak, gerek **ŞUUR**'a hitab eden ve gerekse hareketlerimize yönelen emir ve teşviklerin **ORTAK - HEDEF**'i durumunda olan toplum-menfaat'i «**insan ve gölgesi**» gibi bir durum arz edecektir. Daima ona doğru gidilecek o da o nisbette ileri doğru kaçacaktır. Zaten İslâm'ın da istediği budur. Zira, cemiyete hizmet etmenin, insanlara faydalı olmanın yeni yeni keşiflerle cemiyeti güçlü kılmanın sonu yoktur. Bunun için İslâm kendi müntesiblerine böylesine bir Toplum-Menfaat'i İdeali vermek suretiyle kendisine inananlardan müteşekkil bir cemiyetin bitmek-tükenmek bilmeyen devamlı bir tekâmül-vetiresi içine girmesini istemekte ve bunun için çalışmaktadır.